

Foto: Karin Østigård

Fjellandbrukssatsingen i Hedmark 2014 – 2016

Fylkesmannen i Hedmark

Fjellandbrukssatsingen i Hedmark

1. Innledning

I jordbruksoppgjøret 2013 ble det bevilget 6 mill. kr pr. år i 3 år til en satsing på fjellandbruk. Dette er ment å være en 3-årig satsing fra og med 2014. Bevilgning for 2015 og 2016 forutsetter bevilgninger fra Stortinget.

Satsingen er avgrenset til to samarbeidsprosjekter som inkluderer seks fylker i fjellområdene, hvorav 4 mill. kr. fordeles til fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark, og 2 mill. kr. fordeles til fylkene Buskerud og Telemark. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har det koordinerende ansvaret for samarbeidsprosjektet i vårt område.

I oppdragsbrevet fra Landbruks- og matdepartementet (LMD) datert 04.07. 2013 står det følgende: «Målet for satsingen er å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene gjennom økt vare- og tjenesteproduksjon basert på landbrukets ressurser, både innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæring.

LMD har definert hvilke kommuner som kommer innenfor satsingen på fjellandbruk. Det er imidlertid åpnet for å ta inn flere kommuner om en finner det formålstjenlig. I Oppland omfatter fjellandbrukssatsingen 17 kommuner, i Hedmark 8, i Sør-Trøndelag 5, og i Nord-Trøndelag i utgangspunktet 3, men her har man i tillegg valgt å ta med Namsskogan kommune.

Satsingen er en oppfølging av Meld. St. 9 (2011-2012) Velkommen til bords, hvor betydningen av å utnytte og videreutvikle regionale fortrinn og spesielle kvaliteter knyttet til landbruket i fjellområdene er framhevet som et ledd i en områderettet innsats, sammen med arktisk landbruk. I samband med behandlingen av statsbudsjettet 2013, understreket også næringskomiteen at det er viktig å se nærmere på hvordan potensialet i fjellområdene kan utnyttes bedre, og eventuelt konkretiseres i samspill med andre næringer.»

Fylkesmennene i Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark er blitt enige felles overordnede målsettinger og strategier for fjellandbrukssatsingen i disse fire fylkene. LMD har bifalt mål og strategier i brev av 28.2.2014.

2. Felles mål og strategi for fjellandbrukssatsingen for fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark

2.1 Felles målsettinger og strategier

Produksjon av melk og kjøtt basert på grovfôr er den store fellesnevneren for landbruket i fjellkommunene. Det er også i disse produksjonene at hovedtyngden av verdiskapingen og sysselsettingen i fjellandbruket har sitt fundament, samtidig som de gir betydelige ringvirkningseffekter både nedstrøms i samme verdikjede og i den øvrige økonomien i fjellkommunene. Analyser viser at i flere av kommunene i Nord-Østerdal, gir melk- og kjøttproduksjonene alene grunnlag for mellom 25-50 % av samlet verdiskaping, sysselsetting og derved bosetting.

Når de grovfôrbaserte produksjonene har en slik enestående posisjon i fjellandbruket, så har det naturlig sammenheng med at de naturgitte forutsetningene er best egnet for denne type produksjoner. I de fleste områdene ligger det ikke til rette for alternative landbruksproduksjoner i noe større omfang, selv om det finnes enkelte unntak hvor fjellområdene har tatt en posisjon så som mandelpotet. Fjellområdene kjennetegnes også ved at de rår over betydelige utmarksressurser, med gode beitemuligheter. I Hedmark alene høstes det årlig grovfôr for ca. 50 mill. kr i utmarka, hvorav en betydelig andel i Nord-Østerdal.

Erfaring viser også at en sterk og robust basisproduksjon er avgjørende for opprettholdelse, etablering og videreutvikling av mange av bygdenæringene og annen aktivitet med basis i landbrukets ressurser. Dette gjelder også i forhold til småskalaproduksjoner/videreforedling, hvor det er et stort verdiskapingspotensial generelt. Videre gir en sterk og solid basisproduksjon ikke minst et bedre fundament for å opprettholde og videreutvikle flere robuste driftsenheter, god infrastruktur, et godt og variert fagmiljø, grunnlag for optimisme mv. i landbruket.

Analyser viser videre at innenfor de grovfôrbaserte produksjonene, står melkeproduksjonen i en særstilling m.h.t. verdiskaping og sysselsetting, tett fulgt av produksjon av kjøtt på storfe og sau.

På denne bakgrunn, og ut fra tilgjengelige ressurser, har de 4 fylker i fellesskap valgt å innrette hovedfokuset for fjellandbrukssatsingen på styrking av melk- og kjøttproduksjonene basert på grovfôr.

Felles hovedmålsettinger i fjellandbrukssatsingen er:

1. Økt produksjon av melk og kjøtt basert på grovfôr.
2. Lønnsomme og robuste bedrifter innen melk- og kjøttproduksjon.
3. Klimatilpasset og bærekraftige produksjoner.

Den gjennomgående strategi for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene vil m.a.o. være er en satsing på å styrke og videreutvikle de grovfôrbaserte produksjonene

Samtidig konstateres at det er store ulikheter både mellom fylkene og innen fylkene i forhold til status for landbruket i fjellområdene, utfordringer, målsettinger m.m. I enkelte regioner og kommuner ser vi at den bærende basisproduksjonen er sårbar som følge av små miljøer, redusert aktivitet, lite nyinvesteringer osv. Mens det i andre områder er en mer robust basisproduksjon preget av nyinvesteringer, nysatsinger og optimisme. Det er også store variasjoner mellom kommuner og regioner, med et ellers likt utgangspunkt, i hvilken grad en har tatt tak i utfordringene og mulighetene i disse produksjonene. Dette innebærer at det vil være behov for noe ulikt fokus, og derved noe ulike satsinger og prioriteringer i de ulike fylkene.

Det vil imidlertid også være felles utfordringer og målsettinger det vil være naturlig å samarbeide om, bl.a. gjennom felles satsinger, prosjekter tiltak m.m., og som også forutsettes fra LMD's side. Satsingene innen fjellandbruket vil derfor måtte innrettes noe ulikt i de ulike områdene.

Foruten å være en sentral verdiskaper i mange kommuner, har landbruket i fjellområdene også noen særskilte utfordringer. Mye av de særskilte utfordringene har utspring i mer krevende klimatiske forhold, med kortere vekstsesong, større krav til bygningsmasse mv. Generelt er også fjellandbruket mer preget av at en har mange og relativt små driftsenheter, og med en stor

andel leiejord. Et hovedformål med fjellandbrukssatsingen vil være å ta tak i nettopp disse særskilte utfordringene, selv om en forsterket generell satsing i selv også vil være et viktig bidrag. Samtidig er det viktig å fremholde de særskilte klimatiske forholdene i fjellområdene også gir muligheter og derved fortrinn, som prosjektet kan bidra til å realisere.

I hovedsak kan den generelle kunnskapen om landbruk nyttes også i fjellandbruket. Men det vil være behov for spesielle tiltak, forskning og utvikling knyttet til de utfordringene en ser fjellandbruket har.

Fylkesmannsembetene ser det som aktuelt å initiere og støtte noen større fellesprosjekter (forsknings- og utviklingsprosjekter) rettet mot felles utfordringer for fjellandbruket i alle fylkene. Her kan det også være naturlig å søke samarbeid utover våre fire fylker.

2.2. Finansering av fjellandbrukssatsingen i Nord- og Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark

Fylkesmennene i Nord- og Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark, er enige om følgende disponering av midlene avsatt til fjellandbrukssatsingen over jordbruksavtalen (pr. år):

	Tiltak, prosjekter m.m. i det enkelte fylke, kr	Fellestiltak/ Forskning og utvikling i alle 4 fylker, kr	Administrasjon, kr
Nord-Trøndelag	750 000	800 000	200 000
Sør-Trøndelag	750 000		
Hedmark	750 000		
Oppland	750 000		
Sum	3 000 000	800 000	200 000

Enkeltprosjekter og -tiltak vil i tillegg kunne kvalifisere for en hel eller del finansiering gjennom de ordinære BU-midlene (utrednings- og tilretteleggingsmidler), og slik bidra til å underbygge og forsterke satsingen på fjellandbruket.

Det er videre muligheter for å forsterke prosjektet enten gjennom samarbeid med eller utløsning av midler fra andre offentlige utviklingsaktører og satsinger, spesielt:

- «Fjellsatsingen» i regi av KMD: Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) iverksatte i 2013 en spesiell innsats for å styrke grunnlaget for næringsutvikling og verdiskaping i fjellområdene. Innsatsen skal medvirke til å bygge opp kompetanse, nettverk, entreprenørskap og innovasjon i næringslivet. Oppland fylkeskommune er gitt det koordinerende ansvaret for denne satsingen. Det er etablert kontakt mellom prosjektene, og det vil bli lagt opp til et samarbeid på områder/satsinger av felles interesse.
- Hedmark fylkeskommune; Regionale utviklingsmidler
- Innovasjon Norge; Bedrifts-/tiltaksmidler
- Forskningsfond; Flere muligheter. Enkelte forskningsaktører (Bioforsk og Proneo) har allerede vist interesse for å knytte seg til satsingen uten finansielle bidrag.

Videre forventes egeninnsats fra næringen selv, samt bidrag fra kommunene osv.

2.3. Felles forsknings- og utviklingsprosjekter i fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark

Jf. kap. 2.2. foran, er 20 % av midlene innenfor rammen på kr 4 mill. avsatt til fellesprosjekter i de fire fylkene. Med basis i den felles strategien, har de fire fylkesmennene utlyst midlene til forsknings- og utviklingsprosjekter relevant for fjellandbruket, innenfor følgende to tema:

- *Optimal produksjon av grovfôr på arealer i fjellområdene.*
Hvordan optimalisere produksjonen av grovfôr til melk- og kjøttproduksjon med de utfordringer en har i fjellandbruket i forhold til vekstsesong, arrondering, leiejords situasjonen m.m. Hovedfokus vil ligge på:
 - Bedre agronomi i fjellandbruket
 - Klimatilpasset grovfôrproduksjon, både slått og beite, samt bruken av fôret til de ulike produksjonene.
 - Ny teknologi i landbruket tilpasset et landbruk i fjellområdene
- *Kostnadseffektive driftsbygninger i for storfe som ivaretar dyrehelse og dyrevelferd*
Hvordan bygge kostnadseffektive driftsbygninger for storfe (kjøttproduksjon) som ivaretar god dyrehelse og god dyrevelferd? Kartlegging for å finne gode eksempler på funksjonelle og kostnadseffektive bygninger tilpasset fjellandbruket vil være viktig i dette prosjektet i tillegg til å legge grunnlag for mulig videre forskning på temaet.

Midlene ble lyst ut primo mars 2014, med søknadsfrist 10. april.

3. Gjennomføring av fjellandbrukssatsingen Hedmark

Fjellandbrukssatsingen i Hedmark gjennomføres med grunnlag i de omforente hovedmålsettingene for satsingen på fjellandbruket i Nord- og Sør-Trøndelag, Oppland og Hedmark:

1. Økt produksjon av melk og kjøtt basert på grovfôr.
2. Lønnsomme og robuste bedrifter innen melk- og kjøttproduksjon.
3. Klimatilpasset og bærekraftige produksjoner.

3.1 Avgrensning

Jf. departementets definisjon for fjellkommune, avgrenses satsingen i Hedmark i utgangspunktet til følgende kommuner:

Os, Tolga, Tynset, Alvdal, Engerdal, Rendalen, Folldal og Stor-Elvdal.

Disse fjellandbrukskommunene er noe ulik med hensyn til status og utvikling innenfor tradisjonelt landbruk og basisproduksjon på melk og kjøtt. Prioriteringer av målsettinger, strategier og tiltak må derfor tilpasses utfordringene og mulighetene vi ser i de ulike områdene/kommunene.

3.2. Hovedstrategier og innsatsområder i fjellandbrukssatsingen i Hedmark

Følgende hovedstrategier/-innsatsområder legges til grunn i realiseringen av de hovedmålsettinger som er satt.

A. Øke fagkompetansen i landbruksnæringen og rådgivningstjenesten

For å øke fagkompetansen i landbruksnæringen, rådgivningstjenesten m. fl. bør det utvikles kompetanseutviklingstiltak/-tilbud på følgende fagområder:

- Agronomi og jordarbeiding

- Nydyrking, grøfting
- Produksjon av grovfôr og bruk av beite: riktig kvalitet, mengde og pris
- Økonomi: investeringsøkonomi, økonomistyring, bedriftsledelse
- «Management» og fagkompetanse innen den enkelte produksjon
- Driftsbygninger – lønnsomme investeringer, gode løsninger

B. Utvikle gode bedriftsrådgivningspakker

Bedriftsrådgivning vil være et hovedtiltak for å skape fremtidsrettede produksjoner der en har fokus på en godt fundert og bevisst satsing på økt produksjon, ny produksjon og/eller best mulig lønnsomhet i eksisterende produksjon. Det bør utvikles gode og spesifikke bedriftsrådgivningspakker som «spisses» i forhold til de utfordringer og muligheter de ulike produksjoner/bedriftene har. Bedriftsrådgivningspakker bør fortrinnsvis tilbys følgende målgrupper:

- Eksisterende produksjoner innen melk og kjøtt
- Nyetableringer innen kjøttproduksjon på storfe og sau

C. Etablere møteplasser og opprettholde fagmiljø

Etablering av møteplasser og opprettholde/styrke fagmiljøet for næringa og rådgivningstjenesten m. fl. for faglig påfyll, utvikling og trivsel. Møteplasser kan være fagdager/-seminarer, fagkvelder, studieturer, produksjonsgrupper m.m.

D. Mobilisering, motivering og rekruttering

I flere områder vil det være behov for motiverende tiltak for å opprettholde, videreutvikle eller etablere ny produksjon. Det er også behov for tiltak og prosesser som bidrar til god rekruttering.

E. Bedre arrondering av grovfôrarealene

Det vil være viktig å utvikle tiltak og prosesser som kan møte arronderings- og strukturutfordringene knyttet til grovfôrarealene i fjellkommunene.

F. Ny kunnskap

Initiere og støtte forsknings- og utviklingsprosjekter på fagområder der det etterspørres ny kunnskap og kompetanse. Det må legges vekt på at ny kunnskap formidles og når ut til næringen, rådgivingsapparatet m.m.

3.3. Forankring, samarbeid og koordinering mot andre satsinger i regionen

Målsettingene og satsinger innen fjellandbruket er i tråd med målsettingene og prioriteringene i Regionalt bygdeutviklingsprogram for i Hedmark 2013-2016 (RBU), og er forankret i Regionrådet for Fjellregionen.

Tiltak og satsinger som blir iverksatt innen Fjellandbruket i Hedmark vil bli sett i sammenheng med følgende pågående prosjekter innen landbruket:

Innen Hedmark

- Utviklingsprogrammet for Fjellregionen (Småfeprogrammet)
- Landbruksprosjektene i kommunene Os, Tolga, Alvdal og Tynset
- Økt satsing på økologisk melkeproduksjon i Nord-Østerdalen.
Denne satsingen vil også bli koordinert med satsingen på økologisk melkeproduksjon i Sør-Trøndelag
- Økt produksjon av storfekjøtt i Hedmark. Prosjekt har startet opp i 2014.

Tilsvarende fjellandbrukssatsing i Sør-Trøndelag

Fjellandbrukssatsingen i Hedmark vil, om det er ønskelig og hensiktsmessig, samarbeide med de andre fylkene om tiltak, metodikk, prosesser og gjennomføringer i fjellandbrukssatsingen.

3.4. Organisering og finansiering

Rammer

- Planlagt prosjektperiode: 2014 – 2016 (de to siste årene under forutsetning av Stortingets bevilgninger)
- Prosjekteier: Fylkesmannen i Hedmark
- Prosjektkoordinator: Jorunn Stubsjøen, Fylkesmannen i Hedmark

Finansiering

Satsinger og tiltak vil bli finansiert av midler Fylkesmannen i Hedmark er blitt tildelt fra LMD til fjellandbrukssatsingen, dvs. 750 000 kroner pr. år i tre år. Satsingene de to siste år av perioden forutsetter Stortingets bevilgninger.

Styringsgruppe

Fjellandbrukssatsingen vil bli ledet av en styringsgruppe bestående av følgende:

- Fylkesmannen i Hedmark (Haavard Elstrand, landbruksdirektør)
- Regionrådet for Fjellregionen (Bersvend Salbu, leder Regionrådet)
- Regionrådet for Sør-Østerdalen (Even Moen, medl. Regionrådet)
- Hedmark Fylkeskommune (Per Ove Væråmoen, rådgiver landbruk)
- Hedmark Bondelag (Erling Aas-Eng, nestleder HB)
- Hedmark Bonde- og småbrukarlag (Ståle Støen, leder HBS)

Leder av styringsgruppa: Fylkesmannen i Hedmark

Prosjektkoordinator er sekretær for styringsgruppa

Det gis ikke møtegodtgjørelse, men rene møte- og reisekostnader dekkes.

Mandat for styringsgruppa

Styringsgruppa skal være en møteplass for diskusjon, prioritering og koordinering av tiltak for styrking av fjellandbruket i Hedmark, med grunnlag i vedtatte mål og føringer fra LMD. Satsingen skal koordineres mot allerede pågående initiativ og prosjekter i Hedmark, og så langt mulig mot tilsvarende satsing i Sør-Trøndelag. Det skal videre tas hensyn til de ulike kommunenes behov, utfordringer og muligheter, og at innsatsen prioriteres og innrettes i tråd med det.

Framdrift, rapportering og evaluering

Koordinator skal utarbeide framdriftsplan for arbeidet. Styringsgruppa skal møtes to ganger i året. Koordinator avgir statusrapport i disse møtene, samt avgir en årlig rapport (sammenfallende med den til LMD) om status, erfaringer og framdrift.

3.5. Iverksetting av satsinger, tiltak og prosjekter innen fjellandbruket

Ut fra fastsatte mål, vedtatte strategier og disponible midler, samtidig som behov, utfordringer og muligheter varierer stort mellom de enkelte kommuner og regioner, vil fjellandbrukssatsingen bli gjennomført gjennom to ulike typer tiltak, hhv.:

- Fellestiltak; Disse skal fortrinnsvis dekke alle 8 kommuner, og derved sikre at alle kommuner og områder får ta del i satsingen.

- Kommunerettede prosjekter/tiltak; Vil omfatte tiltak og prosjekter som dekker avgrensede områder, eksempelvis enkeltkommuner eller samarbeid mellom to eller flere kommuner.

1. Fellestiltak for hele fjellandbruket

Tiltak skal i utgangspunktet dekke alle berørte kommuner. Aktuelle tiltaksområder vil kunne være:

- Kompetanseoppbyggende tiltak; Tiltak rettet næringa, rådgivningstjenesten, entreprenører m. fl. som målgrupper. Felles kompetanseoppbyggende tiltak vil være aktuelt på følgende fagområder:
 - Optimalisering av grovfôrproduksjonen
 - Grøfting
 - Nydyrking
 - Økonomi
 - Driftsbygninger
 - M.m.
- Bedriftsrådgivning; Etablering av bedriftsrådgivningspakker rettet mot aktuelle brukere/produksjoner.

Aktuelle søkere på begge disse områdene vil være rådgivningstjenestene, kompetanse- og utviklingsinstanser mv.

Innen kategorien «fellestiltak» vil også Fylkesmannen etter eget initiativ vurdere å etablere og gjennomføre fellestiltak, f. eks «Grovfôrseminar».

2. Kommunale landbruksprosjekt

Kommunene innen fjellandbruket inviteres til å etablere egne landbruksprosjekt, og/eller etablere egne satsinger/tiltak de ønsker å gjennomføre under de prioriterte områder innen fjellandbruket.

Ut fra begrensede midler til rådighet prioriteres satsinger, prosjekter og tiltak som er kommuneovergripende, evt. fylkesovergripende.

Utløsning av midlene

Mulighet til å søke tilskudd til de ulike satsinger, prosjekter og tiltak under fjellandbruket kunngjøres og annonseres medio mai 2014.